

УДК 006.01:623.4

ЩОДО ВПЛИВУ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Олександр Зайківський,
старший науковий співробітник
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

У статті розглянуто порушення прав інтелектуальної власності в оборонній сфері та їх вплив на обороноздатність держави. Проаналізовано законодавство України, що регулює діяльність, пов'язану з розробленням озброєння та військової техніки, а також здійсненням міжнародного військово-технічного співробітництва із забезпечення охорони інтелектуальної власності. Зазначено необхідність удосконалення законодавства щодо регулювання питань охорони інтелектуальної власності в оборонній сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність, оборонна сфера, обороноздатність, об'єкти права інтелектуальної власності, порушення прав інтелектуальної власності, озброєння та військова техніка, військово-технічне співробітництво

Закон України «Про оборону України» [1] визначає обороноздатність як здатність держави до захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації.

Воєнний потенціал — це можливість держави утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню боєздатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час.

Олександр Оністрат,
старший науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат технічних наук

Зміст військового потенціалу складається з багатьох факторів, проте одним із визначальних є якість озброєння та військової техніки (ОВТ).

Порівняно з Російською Федерацією економічні, воєнні, людські, інформаційні та інші ресурси України є значно меншими. Тому розвиток воєнного потенціалу в контексті забезпечення обороноздатності України значною мірою

залежить від оснащення Збройних сил України новітнім ОВТ, яке створюється на основі об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ). І чим складніший зразок ОВТ, тим більше в ньому використовується ОПІВ, які можуть належати різним суб'єктам права інтелектуальної власності. Неправомірне використання зазначених ОПІВ чи інші порушення прав інтелектуальної власності може призвести не тільки до значних фінансових втрат, а й до втрати самих ОПІВ чи заборони використання зразків ОВТ, що негативно впливатиме на забезпечення обороноздатності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років питання обороноздатності держави перебувають у фокусі досліджень провідних українських науковців, серед яких В. Горбулін, В. Ліпкан, І. Оніщенко, С. Жук, М. Сунгуровський, О. Мельник, В. Бегма, О. Свергунов, А. Сухорук, Я. Жаліло, В. Бадрак та інші, що свідчить про значний науковий інтерес до цієї проблематики.

Значний внесок у дослідження процесу розроблення ОВТ зробили такі вчені: Б. Демидов, В. Буренок, А. Івлєв, В. Корчак, А. Довгополий, М. Мітрахович. Питання вдосконалення ВТС перебувають у фокусі досліджень провідних українських науковців, серед яких В. Горбулін, В. Бегма, В. Бадрак, О. Свергунов, О. Шевченко, Б. Щеглюк та інші.

Однак більшість науковців зосереджують свою увагу на питаннях забезпечення Збройних сил України ОВТ, натомість питання визначення ролі інтелектуальної власності в оборонній сфері залишаються поза пильною увагою.

Питання охорони інтелектуальної власності у різних сферах суспільного життя досліджували багато вітчизняних науковців, зокрема Г. Андросчук, О. Бутнік-Сіверський, Л. Глухівський, Ю. Капіца, П. Цибульов, О. Орлюк, О. Пічкур та інші. Водночас питання впливу порушень прав інтелектуальної власності на забезпечення обороно-

здатності держави залишаються малодослідженими.

Без теоретичного обґрунтування засад формування державної політики щодо забезпечення обороноздатності держави з урахуванням питань інтелектуальної власності, що впливають та впливатимуть на всі сфери життєдіяльності держави, забезпечити обороноздатність неможливо, що й визначає **актуальність** цієї публікації.

Метою статті є аналіз впливу порушень прав інтелектуальної власності на забезпечення обороноздатності держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оснащення Збройних сил України зразками ОВТ здійснюється за двома основними напрямками:

- розроблення ОВТ потужностями власного оборонно-промислового комплексу (ОПК);
- отримання ОВТ у результаті міжнародного військово-технічного співробітництва (ВТС).

Розроблення ОВТ для оснащення Збройних сил України та інших військових формувань здійснюється відповідно до Закону України «Про державне оборонне замовлення» [2]. Згідно з ним «володіння, розпорядження та використання, у тому числі на умовах оренди, об'єктів, продукції та потужностей, створених в результаті виконання оборонного замовлення, здійснюється в порядку, визначеному законодавством України, з додержанням зобов'язань щодо охорони прав на створені об'єкти права інтелектуальної власності» [2].

Порядок виконання державного оборонного замовлення (ДОЗ) визначено постановою Кабінету Міністрів України «Питання державного оборонного замовлення» [3].

Процес розроблення (модернізації) ОВТ включає кілька послідовних етапів:

- оборонне планування;
- розроблення державного оборонного замовлення (ДОЗ);
- визначення виконавців державного оборонного замовлення (проведення торгів щодо закупівлі);

- укладання контрактів (договорів) на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) щодо розроблення ОВТ;
- виконання НДДКР виконавцями ДОЗ;
- контроль замовником виконання НДДКР і приймання результатів роботи;
- упровадження результатів НДДКР, зокрема серійне виробництво ОВТ за результатами НДДКР.

Відповідно до Типового державного контракту на виконання дослідно-конструкторської (науково-дослідної, технологічної) роботи за державним оборонним замовленням, затвердженого цією постановою, «майнові права інтелектуальної власності на науково-технічну продукцію, право на її використання, розпорядження та на дозвіл або заборону використання іншими особами в установленому порядку передаються виконавцем замовникові». Окрім того, до обов'язків замовника належить, серед іншого, забезпечувати охорону прав на створені об'єкти права інтелектуальної власності, а виконавець зобов'язаний провести перевірку щодо патентної чистоти об'єктів права інтелектуальної власності, що використовуються під час виконання роботи, та запатентувати об'єкти права інтелектуальної власності, створені під час виконання роботи [3].

Таким чином, відповідно до законодавства України, на кожному з етапів розроблення ОВТ необхідно здійснювати заходи, що стосуються охорони інтелектуальної власності.

Однак практика засвідчує, що питання охорони інтелектуальної власності, особливо в оборонній сфері, врегульовані не в повній мірі, тому на кожному з етапів розроблення ОВТ відбувається багато порушень прав інтелектуальної власності.

Порушення прав інтелектуальної власності — це дії, спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що

належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди.

Патентні закони України не містять чіткого визначення порушення патентних прав. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4] визначає, що будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням його прав, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

Порушення права інтелектуальної власності можливе:

- а) у формі дій (посягання на право інтелектуальної власності);
- б) у формі бездіяльності (невизнання права інтелектуальної власності органами, через які у встановлених законом випадках має проводитися легітимація результатів інтелектуальної, творчої діяльності);
- в) у змішаній формі (невизнання права інтелектуальної власності з наступним незаконним використанням тим же суб'єктом результатів чужої інтелектуальної, творчої діяльності).

Можливі порушення прав інтелектуальної власності при розробленні ОВТ нами вже детально досліджено [5]. Ці порушення призводять не лише до моральних і матеріальних втрат авторів ОПІВ і патентовласників, а й впливають на обороноздатність держави. Зокрема йдеться про:

- проведення розробки в хибному напрямі, відсутність новизни та пошукання застарілих зразків ОВТ;
- порушення прав власників чинних охоронних документів і значних матеріальних претензій (прикладі таких претензій та необхідності захисту інтелектуальної власності ми вже наводили [6]);
- збільшення вартості розробки внаслідок неправомірної виплати роялті за використання ОПІВ;
- перешкоджання замовнику здійснювати поліпшення за результа-

тами практичної експлуатації зразка ОВТ;

- укладання договорів на завідомо не вигідних для замовника чи підприємства умовах;
- виведення державних коштів посадовими особами підприємства ОПК у ході виконання договорів на право використання об'єктів права інтелектуальної власності;
- розголошення або передачу третім особам відомостей у будь-якій формі, що розкривають суть наукової чи технічної ідеї або розробки;
- несанкціоноване використання ОПІВ після завершення контракту;
- передачу результатів робіт іншим особам.

Важливим елементом для сприяння оснащенню Збройних сил України новітнім ОВТ є також міжнародне ВТС. Оскільки наша держава сама не виготовляє всю необхідну номенклатуру ОВТ і комплектуючих виробів, то постає необхідність отримання відсутніх зразків ОВТ від міжнародних партнерів. З метою створення сучасного ОВТ підприємства ОПК України залучають також багато виробів іноземних держав і все більше розраховують на взаємодію з міжнародними партнерами у галузі обміну технологіями та налаштовуються на створення спільних підприємств і реалізацію спільних високотехнологічних наукомістких проектів. Окрім того, створені в результаті виконання ДОЗ зразки ОВТ не лише надходять Збройним силам України, іншим військовим формуванням і правоохоронним органам країни, а й можуть постачатися на експорт.

Таким чином, міжнародне ВТС має кілька аспектів:

- отримання відсутніх у власному виробництві зразків ОВТ;
- обмін технологіями та реалізація спільних проектів із розробок та виробництва нової номенклатури ОВТ;
- створення та реалізація проектів із просування на ринки третіх країн

спільно розроблених зразків ОВТ.

Сфера ВТС регулюється Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [7], а також указами Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» та «Про Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року» [8, 9], постановами Кабінету Міністрів України, зокрема «Про затвердження Порядку державного експортного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів» [10]. Загалом у сфері ВТС діє понад 100 нормативно-правових актів.

Проте всі ці нормативно-правові акти не врегульовують питання забезпечення охорони інтелектуальної власності при здійсненні міжнародного ВТС.

Оскільки новітні зразки ОВТ створюються на основі використання ОПІВ, то постає питання забезпечення охорони прав інтелектуальної власності від можливих порушень. Особливості здійснення охорони прав інтелектуальної власності при ВТС та можливі порушення нами вже детально досліджено в попередніх публікаціях [11–13].

Відсутність в Україні відповідного законодавчого врегулювання та досвіду торгівлі технологіями створює можливість для здійснення порушень прав інтелектуальної власності, які призводять не тільки до відсутності ефективного захисту прав авторів ОПІВ, а й впливають на обороноздатність держави. Зокрема виділимо:

- продаж інтелектуальних продуктів за кордон без отримання правової охорони в Україні;
- непродуктивні витрати й відтік валютних коштів за імпортом застарілих технологій;
- неповернення валютної виручки за експортними операціями з

об'єктами права інтелектуальної власності;

- патентування винаходів (технологій), створених за бюджетні кошти, в іноземних державах без попереднього подання заявки на винахід (корисну модель) в Україні;
- розкриття інформації іноземним суб'єктам про ОПІВ, що мають важливе значення для створення зразків ОВТ;
- претензії третьої сторони щодо використання ОПІВ у зразках ОВТ, що постачаються на експорт;
- передання розробленої в Україні за державні кошти технології оборонного призначення іноземному замовнику за безцінь.

Висновки та пропозиції. Дослідження основних напрямів оснащення Збройних сил України зразками ОВТ дає змогу зробити висновки, що порушення прав інтелектуальної власності можуть негативно впливати на обороноздатність держави, а сучасний стан охорони інтелектуальної власності в оборонній сфері свідчить про потребу в удосконаленні регулювання питань формування та реалізації державної політики, засад державного контролю у цій сфері, а також повноважень і відповідальності всіх суб'єктів, задіяних у сфері оборони.

Недосконалість правової бази дає юридичну можливість несанкціонова-

ного використання ОПІВ, які створюються при виконанні державного оборонного замовлення та при здійсненні міжнародного ВТС. Цьому сприяє відсутність відповідальності за вчинення дій, що створюють загрозу порушення прав інтелектуальної власності чи сприяють зазначеним порушенням.

Для забезпечення оснащення Збройних сил України новітніми зразками ОВТ необхідним є удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази щодо врегулювання питань охорони інтелектуальної власності в оборонній сфері з метою підвищення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності та за вчинення дій, що створюють загрозу порушення чи сприяють зазначеним порушенням, підвищення ролі та відповідальності центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) — замовників ДОЗ та їх посадових осіб за організацію та виконання заходів із попередження та недопущення таких порушень [14].

Найголовнішим кроком у цьому напрямі повинно бути визначення ролі та місця держави у сфері інтелектуальної власності, особливо щодо національної безпеки та обороноздатності. ●

Список використаних джерел / List of references

1. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
2. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03.03.1999 р. № 464. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/464-14>.
3. Питання державного оборонного замовлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 р. № 464. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/464-2011-%D0%BF>.
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/3687-12>.
5. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Можливі порушення прав інтелектуальної власності при розробленні озброєння та військової техніки. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 4. 2017. С. 38–48.

6. Зайківський О. Б., Васюхіна В. О., Білько Н. Ю. Аналіз нормативно-правових засад щодо забезпечення державних інтересів у сфері інтелектуальної власності при здійсненні міжнародного військово-технічного співробітництва : зб. наук. праць ЦНДІ ОВТ ЗСУ. № 20. Київ : ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2011. С.105–113.
 7. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 р. № 549. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
 8. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами : Указ Президента України від 21.04.1999 р. № 422. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/99>.
 9. Про Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року : Указ Президента України від 27.08.2003 р. № 913. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/913/2003>.
 10. Про затвердження Порядку державного експортного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. № 500. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/500-2012-%D0%BF>.
 11. Зайківський О. Б., Оністрат О. А., Бондарчук М. В., Турчин В. М., Лотоха Л. М., Чернобай О. В. Охорона інтелектуальної власності у військово-технічній сфері : монографія. Київ : ВД Дмитра Бураго. 2015. 560 с.
 12. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Особливості охорони інтелектуальної власності при військово-технічному співробітництві. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 5. 2016. С. 5–16.
 13. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Порушення прав інтелектуальної власності при військово-технічному співробітництві . Теорія і практика інтелектуальної власності. № 5. 2017. С. 5–16.
 14. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Удосконалення державної політики щодо відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в оборонній сфері. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 5. 2018. С. 39–47, № 6. С. 37–45.
1. Pro oboronu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 r. № 1932. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
 2. Pro derzhavne oboronne zamovlennia : Zakon Ukrainy vid 03.03.1999 r. № 464. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/464-14>.
 3. Pytannia derzhavnoho oboronnoho zamovlennia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.04.2011 r. № 464. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/464-2011-%D0%BF>.
 4. Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli : Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 r. № 3687. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/3687-12>.
 5. Zaikiivskiy O. B., Onistrat O. A. Mozhlyvi porushennia prav intelektualnoi vlasnosti pry rozroblenni ozbroiennia ta viiskovoi tekhniky. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 4. 2017. S. 38–48.
 6. Zaikiivskiy O. B., Vasiukhina V. O., Bilko N. Yu. Analiz normatyvno-pravovykh zasad shchodo zabezpechennia derzhavnykh interesiv u sferi intelektualnoi vlasnosti pry zdiisnenni mizhnarodnoho viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva : zb. nauk. prats TsNDI OVT ZSU. № 20. Kyiv : TsNDI OVT ZSU, 2011. S.105–113.
 7. Pro derzhavnyi kontrol za mizhnarodnymy peredachamy tovariv viiskovoho pryznachennia ta podviinoho vykorystannia : Zakon Ukrainy vid 20.02.2003 r. № 549. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
 8. Pro zakhody shchodo vdoskonalennia viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva Ukrainy z inozemnyy derzhavamy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21.04.1999 r. № 422. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/99>.

9. *Pro Kontseptsiiu viiskovo-tekhnichnoho spivrobotnytstva Ukrainy z inozemnymy derzhavamy na period do 2010 roku : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.08.2003 r. № 913. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/913/2003>.*
10. *Pro zatverdzhennia Poriadku derzhavnogo eksportnoho kontroliu za provedenniam perehovoriv, poviazanykh z ukladenniam zovnishnoekonomichnykh dohovoriv (kontraktiv) shchodo zdiisnennia eksportu tovariv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 06.06.2012 r. № 500. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/500-2012-%D0%BF>.*
11. *Zaikivskiy O. B., Onistrat O. A., Bondarchuk M. V., Turchyn V. M., Lotokha L. M., Chernobai O. V. Okhorona intelektualnoi vlasnosti u viiskovo-tekhnichnii sferi : monohrafiia. Kyiv : VD Dmytra Buraho. 2015. 560 s.*
12. *Zaikivskiy O. B., Onistrat O. A. Osoblyvosti okhorony intelektualnoi vlasnosti pry viiskovo-tekhnichnomu spivrobotnytstvi. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 5. 2016. S. 5–16.*
13. *Zaikivskiy O. B., Onistrat O. A. Porushennia prav intelektualnoi vlasnosti pry viiskovo-tekhnichnomu spivrobotnytstvi . Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 5. 2017. S. 5–16.*
14. *Zaikivskiy O. B., Onistrat O. A. Udoskonalennia derzhavnoi polityky shchodo vidpovidalnosti za porushennia prav intelektualnoi vlasnosti v oboronni sferi. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 5. 2018. S. 39–47, № 6. S. 37–45.*

Надійшла до редакції 16.05.2019 року

Зайковський А., Оністрат А. Относительно влияния нарушений прав интеллектуальной собственности на обороноспособность государства. В статье рассмотрены нарушения прав интеллектуальной собственности в оборонной сфере и их влияние на обороноспособность государства. Проанализировано законодательство Украины, регулирующее деятельность, связанную с разработкой вооружения и военной техники, а также проведением международного военно-технического сотрудничества, относительно обеспечения охраны интеллектуальной собственности. Указано на необходимость усовершенствования законодательства касательно урегулирования вопросов охраны интеллектуальной собственности в оборонной сфере.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, оборонная сфера, обороноспособность, объекты права интеллектуальной собственности, нарушения прав интеллектуальной собственности, вооружение и военная техника, военно-техническое сотрудничество

Zaikivskiy O., Onistrat O. Influence of intellectual property rights influence on the defence capacity of the state. The violation of intellectual property rights in the defense sphere and its influence on the state defense capacity is considered. The legislation of Ukraine regulating activities related to the development of armaments and military equipment, as well as the performance of international military and technical cooperation, regarding the intellectual property protection, is analyzed. The necessity of the legislation improvement on the regulation of intellectual property protection issues in the defense sphere is noted.

The development of military capabilities in the context of Ukraine's defense capacity, to a large extent, depends on the equipment of the Armed Forces of Ukraine with modern weapons and military equipment, which is created on the basis of intellectual property rights objects (hereinafter — IPR objects). The more complex a weapons and military equipment, the more IPR objects are used, which may belong to different

subjects of intellectual property rights. Unlawful use of these IPR objects or other violations of intellectual property rights may lead not only to significant financial losses, but also to the loss of IPR objects themselves or to the prohibition of the use of weapons, which will negatively affect the defense capacity of the state.

However, the experience has shown that the issues of intellectual property protection, especially in the defense sector, are not fully regulated, so many violations of intellectual property rights occur at each stage of the development of weapons and military equipment. These violations cause not only the mental and material losses of the authors of IPR objects and patent holders, but also affect the defense capacity of the state.

Key words: intellectual property, defense sphere, defense capacity, intellectual property rights objects, intellectual property rights violation, arms and military equipment, military and technical cooperation